

Лановська Г. І.
кандидат економічних наук, доцент
Національного університету харчових технологій
Стегній Ю. І.
студентка
Національного університету харчових технологій

Lanovska G. I.
PhD in Economic
Docent, Associate Professor of Finance
Kyiv National University of Food Technologies
Stehniy Y. I.
Student
Kyiv National University of Food Technologies

КРЕДИТНІ ВІДНОСИНИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ З ПІДПРИЄМСТВАМИ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА РОЗШИРЕНОГО ВІДТВОРЕННЯ

CREDIT RELATIONS BANKING INSTITUTIONS WITH ENTERPRISES AS A PREREQUISITE FOR EXPANDED REPRODUCTION

Анотація. У статті досліджено сутність кредитних відносин, кредитного забезпечення підприємницької діяльності та проблеми взаємодії банківських установ із суб'єктами підприємницької діяльності. Розглянуто науково-методичні підходи до пошуку шляхів удосконалення кредитних взаємовідносин між банками та підприємствами, що в результаті забезпечить неперервність відтворювального процесу та економічного зростання.

Ключові слова: банківська установа, кредитні відносини, кредитні операції, кредитне забезпечення підприємницької діяльності, кредитний механізм, механізм кредитного забезпечення підприємницької діяльності.

Постановка проблеми. Надання депозитних і кредитних продуктів, як правило, відрізняє банківські установи від інших посередників на фінансовому ринку. Основним видом діяльності комерційного банку є діяльність посередника між вкладниками і позичальниками. Інші фінансові інститути, такі як біржові брокери, є також посередниками між продавцями і покупцями акцій, але це взяття депозитів і надання кредитів як результат діяльності банківських установ, хоча багато хто пропонує інші фінансові послуги. Банківській діяльності притаманна значна кількість ризиків, пов'язаних з різновидами операцій банків. Оптимальне управління ними – основа формування ефективної банківської системи. Одним із основних ризиків є кредитний, що спричиняє зниження прибутковості банківської установи. Саме тому в сучасних економічних умовах для України одними із основних завдань є створення сприятливих передумов для неперервності відтворювального процесу та розвиток підприємницької діяльності у реальному секторі господарства. А забезпечення суб'єктів господарювання необхідними грошовими ресурсами є основним завданням банківського сектору.

Таким чином, умови, що склались у системі взаємодії банківських установ та підприємств реального сектору, набувають особливого значення, а саме виникає необхідність прийняття комплексу заходів щодо активізації банків у формуванні фінансових ресурсів суб'єктів підприємницької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти кредитного забезпечення підприємств досліджувались в наукових працях таких вчених, як, зокрема, А.М. Поддєрьогін, Б.С. Івасів, В.П. Рябоконь, Ю.В. Алексєрова, І.О. Лютий, О.В. Дзюблюк, Я.М. Гончарук, С.М. Кваша, П.А. Лайко, А.М. Мороз. Серед різноманіття наукових надбань основна увага приділялась

проблемам удосконалення елементів механізму кредитної взаємодії банківських установ та підприємств. Водночас окремі особливості та тенденції розвитку кредитування підприємств банками, незважаючи на значну кількість напрацювань, залишаються недостатньо вивченими, а тому потребують подальшого дослідження.

Метою статті є обґрунтування теоретичних підходів до поняття кредитних операцій банку та механізму забезпечення суб'єктів підприємництва кредитними ресурсами, а також розгляд можливих шляхів удосконалення кредитних відносин банків з підприємствами.

Виклад основного матеріалу. Пропорційний розвиток всіх економічних підсистем України забезпечить найкращі можливості для структурної перебудови економіки, активного розвитку інституту підприємництва та удосконалення банківської діяльності, яка має сприяти нормальному функціонуванню цього інституту. Необхідно відзначити, що ключовими чинниками соціально-економічного прогресу в Україні є підприємницька діяльність та суб'єкти, що її здійснюють. Банківська система країни є найважливішою ланкою ринкової інфраструктури, оскільки забезпечує практично весь рух грошових потоків в економіці, створюючи базові передумови неперервності виробництва. Практична діяльність підприємницьких структур без ефективно функціонуючої банківської системи неможлива, оскільки акумульовані через банківську систему грошові ресурси в умовах ринкового господарювання є найважливішим джерелом поповнення фінансових ресурсів підприємств.

В умовах ринкової економіки об'єктом кредитних відносин, за твердженням М.І. Савлука, виступають переважно гроші як загальний ресурс, за допомогою якого можна придбати всі інші ресурси – матеріальні, технічні, трудові, природні тощо. Матеріальні блага об'єктом кре-

диту виступають рідко. Характерною рисою кредиту є сплата процентів за користування ним [1, с. 98].

Відповідно до Постанови Правління Національного банку України «кредитні операції – це вид активних банківських операцій, пов'язаних із розміщенням залучених банком коштів шляхом їх надання в тимчасове користування або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування на певних умовах, а також надання гарантій, поручительств, акредитивів, акцептів, авалів, розміщення депозитів, проведення факторингових операцій, фінансового лізингу, видача кредитів у формі врахування векселів, у формі операцій репо, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми (відстрочення платежу)» [2].

В Україні, порівняно із розвиненими країнами, досить мізерна частка банківських кредитних вкладень у валовому внутрішньому продукті. Отже, виникає нагальна необхідність посилення роботи комерційних банків у напрямі кредитування суб'єктів підприємницької діяльності, а саме спрямування кредитних ресурсів на забезпечення реального сектору економіки.

Головними чинниками щодо незначних обсягів кредитування підприємств в Україні є низький рівень кредитоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності, високі процентні ставки за кредитами, складність та недосконалість механізму реалізації положень законодавства про банкрутство. Відтворювальний процес, як відомо, відбувається за умов неперервності виробництва. При цьому власне відтворення об'єднує процеси виробництва та обіг в їх неперервному відновленні, що в результаті забезпечує створення валового внутрішнього продукту та відтворення системи виробничих відносин. Забезпечення виробничого процесу необхідними кредитними ресурсами є визначальним фактором ефективного функціонування суб'єктів підприємницької діяльності на ринку товарів та послуг.

Отже, кредитні відносини є однією з умов реалізації кредитного забезпечення підприємств, що є одним із джерел фінансування трансформаційних процесів в економіці та забезпечує процес відновлення засобів виробництва і, відповідно, безперервність виробництва.

Так, Ю.В. Алексєрова у своїй монографії розглядає кредитне забезпечення, яке реалізується через кредитну політику та кредитний механізм, і вказує на вплив держави під час здійснення кредитного забезпечення [3, с. 7].

Інший науковець, Ю.О. Голуб, визначає кредитне забезпечення як сукупність економічних відносин, головна спрямованість яких визначається щодо виникнення кредитних відносин та відносин щодо ефективного використання залучених ресурсів, які узагальнюються через окремі функції їх реалізації та визначають одну зі складових фінансового забезпечення суб'єктів господарювання [4, с. 25]. Аналогічної думки про те, що кредитне забезпечення є насамперед відносинами, які забезпечують підприємство необхідними фінансовими ресурсами і, відповідно, включають пошук цих ресурсів, висловлює Я.М. Гончарук [5, с. 8]. А.С. Кудінов розширює попереднє визначення, включаючи здатність позичальника часом і в повному обсязі повернути отримані кредитні ресурси [6, с. 9]. Ряд науковців стверджує, що під кредитним забезпеченням підприємницької діяльності слід розуміти покриття витрат виробництва суб'єктів господарювання за рахунок кредитних ресурсів, що акумулюються банківськими установами і спрямовуються на поповнення основного та оборотного капіталу підприємств [7, с. 29].

Отже, кожен з досліджених нами підходів до трактування поняття «кредитне забезпечення» допомагає розкрити його суть і сформувати комплексне уявлення про цю категорію, а також усвідомити її важливість для підприємств в сучасних умовах ведення господарської діяльності. Досить багато уваги приділяється важливості ролі держави в кредитному забезпеченні, але при цьому акцентується увага на розмірах кредитних сум, коли першочерговим є питання ефективності їх використання, особливо в умовах обмеженості державної фінансової підтримки. Під час неефективного використання навіть кредитне забезпечення в повній потребі не дасть очікуваного результату, а може стати лише демотиваційним чинником, і навпаки, обмеженість фінансових ресурсів часто стає фактором прийняття раціональних рішень, за рахунок яких досягається максимальний економічний чи інший (наприклад, соціальний чи екологічний), залежно від поставлених цілей, ефект.

Сьогодні потенціал найбільших банків України робить принципово можливим вирішення завдання (певною мірою простого відтворення) та поповнення щорічного вибуття активної частини виробничих засобів. Слід зазначити, що однією з основних цілей комерційних банків є отримання максимального прибутку. У зв'язку з цим банки зацікавлені в надійних клієнтах, які у відносно короткі строки можуть забезпечити оборот великого обсягу кредитних ресурсів, повернути основний борг і сплатити банку законну винагороду у вигляді процентів за кредит. Звичайно, інтереси підприємств реального сектору загальною та малого і середнього бізнесу зокрема не завжди збігаються з інтересами банків. Отже, банківські установи не завжди схильні кредитувати такого роду позичальників у зв'язку із досить високим ступенем ризику.

Розгляд кредитного забезпечення підприємницької діяльності як пріоритетне завдання функціонування банківської системи обумовлює необхідність всебічного обґрунтування системи елементів і комплексу заходів, котрі визначають можливості практичної реалізації цього завдання, тобто механізму. Водночас можемо констатувати, що саме таких підходів до трактування завдань та особливостей роботи банківської системи в економічній науці поки що не сформовано.

А.М. Мороз вважає, що кредитний механізм – це сукупність принципів, організаційних форм, методів і правил, встановлених законодавством і спрямованих на забезпечення управління кредитом [8, с. 152].

Іншої думки щодо суті кредитного механізму дотримується І.С. Гуцал, який зазначає, що він обумовлений змістом, функціями та роллю кредиту як самостійної економічної категорії, організаційною структурою банківської системи та її функціями щодо регулювання кредитних відносин [9, с. 10].

О.І. Лаврушин вважає, що кредитний механізм охоплює сукупність прийомів, пов'язаних з акумулюванням ресурсів, встановленням меж використання кредиту і методами надання його господарству [10, с. 16].

Здебільшого кредитний механізм розглядають як сукупність взаємопов'язаних прийомів та способів, що забезпечують реалізацію на практиці об'єктивних функцій кредиту як економічної категорії та дотримання принципів кредитування [11, с. 144].

Таким чином, кредитний механізм пов'язаний з конкретними умовами видачі й погашення кредиту стосовно конкретного позичальника, оскільки цей механізм охоплює технологічний інструментарій цього процесу, а саме від попередньої оцінки кредитоспроможності позичальника повернути борг до всебічного контролю за ефективним використанням та погашенням позики.

Фінансовий механізм, на відміну від кредитного, є більш широким терміном, що передбачає сукупність форм і методів створення та використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення. За допомогою фінансового механізму, згідно з основними положеннями фінансової політики, здійснюють розподіл і перерозподіл створюваного в державі валового внутрішнього продукту [12, с. 275].

Механізм кредитного забезпечення підприємницької діяльності має більш практичний характер, ніж кредитний і фінансовий. Він пов'язаний із певними діями банківської системи щодо спрямування кредитних ресурсів на забезпечення потреб господарюючих суб'єктів у додаткових грошових коштах на формування основного та оборотного капіталу, а отже, стимулювання їх ділової активності.

Банківський механізм організації грошово-кредитних відносин найбільш доцільно розглядати як певну сукупність способів, прийомів, методів практичної реалізації відповідних відносин, що охоплює три основні блоки, які відображають три взаємопов'язані між собою процеси: регулювання грошово-кредитних відносин на макрорівні; організацію грошово-кредитних відносин на мікрорівні між окремими економічними агентами; процес підтримання стабільності банківської системи як основи ефективного організації грошово-кредитних відносин як на макро-, так і на мікрорівнях [7, с. 55].

Отже, механізм кредитного забезпечення підприємницької діяльності є поняттям значно вужчим, ніж банківський механізм організації грошово-кредитних відно-

син. Він спрямований на оптимізацію кредитних взаємин банків із підприємницькими структурами з метою задоволення останніх грошовими ресурсами.

З іншого боку, механізм кредитного забезпечення підприємницької діяльності є органічною складовою банківського механізму організації грошово-кредитних відносин, а кредитний механізм, відповідно, охоплює лише мікроекономічний аспект організації вказаного механізму, оскільки відображає лише технологічний інструментарій його реалізації. Банківські кредити, що використовуються на розширення виробництва і розвиток споживчого ринку, впливають не лише на поточну виробничу, але й на структурну та інвестиційну політику підприємств, визначаючи можливості економічного зростання.

Деякі науковці визначають, що центральний банк посідає вагоме місце та відіграє значну роль у механізмі практичної реалізації кредитного забезпечення підприємницької діяльності, оскільки, використовуючи інструментарій грошово-кредитної політики та здійснюючи регулювання діяльності комерційних банків, він має суттєвий вплив на ресурсну базу та кредитну активність останніх. За допомогою встановлення основних нормативів регулювання діяльності банківських установ, провадження нагляду та контролю за комерційною діяльністю банків центробанк, відповідно, обмежує або розширює кредитні вкладення комерційних банків в реальний сектор економіки [7, с. 57].

Так, схематично механізм забезпечення підприємницької діяльності, розроблений науковцями О.В. Дзюблюком та О.Л. Малаховою, наведено на рис. 1. Незважаючи на свою зацікавленість в наданні фінансових послуг

Рис. 1. Механізм кредитного забезпечення підприємницької діяльності [7, с. 57]

для малого та середнього бізнесу, банки, як правило, в умовах економічного спаду посилюють умови кредитування суб'єктів підприємницької діяльності. Негативна економічна ситуація в Україні вплинула на банківський сектор, що спричинило значне зростання відсотків за кредитними операціями і, як наслідок, призвело до зменшення наданих кредитів у сектор підприємницької діяльності.

Необхідно зазначити, що у період ринкових перетворень в економіці України у розрізі банківського напрямку слід виокремити такі можливі шляхи удосконалення кредитних взаємовідносин [13, с. 167]:

1) застосування відповідних заходів щодо стимулювання довгострокового кредитування банками суб'єктів підприємницької діяльності;

2) оптимізація процентної політики банку щодо встановлення диференційованих підходів до кредитування підприємств малого та середнього бізнесу;

3) удосконалення механізму зменшення або унеможливлення кредитних ризиків шляхом створення єдиної нормативної бази для визначення фінансового стану підприємств і системи рейтингів надійності позичальників, поліпшення умов забезпечення кредиту;

4) створення належної інфраструктури кредитного ринку та розробка відповідних правових документів щодо захисту прав кредиторів;

5) удосконалення юридичної основи реструктуризації заборгованості та відповідних економічних механізмів видозміни заборгованості;

6) вдосконалення організаційної структури підрозділів банку та розмежування функцій у кредитному процесі.

Важливим важелем під час розгляду механізму кредитного забезпечення підприємницької діяльності є мінімізація кредитного ризику та забезпечення максимальної дохідності банківської установи. Отже, ефективне управління кредитним ризиком є критично важливим компонентом комплексного підходу для довгострокового успіху будь-якого комерційного банку.

Висновки. Зниження ефективності функціонування банківських установ України щодо кредитного забезпечення підприємницької діяльності спричинено нестабільною економічною ситуацією в країні, недосконалістю податкового законодавства і нормативно-правового регулювання банківської діяльності, а також високим ступенем ризику кредитного забезпечення реального сектору економіки.

Ефективна реалізація механізму кредитного забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності забезпечить структурні зрушення у процесах розширеного відтворення, насичення вітчизняного ринку високоякісними товарами та послугами і в майбутньому перехід на інноваційну модель розвитку економіки.

Банківська діяльність повинна базуватися на таких основних засадах, як оптимізація процентної політики, створення та розвиток правового поля організації дієвих кредитних взаємин, диференціація підходів до прийняття відповідних рішень щодо кожного окремого клієнта та розширення спектра банківських кредитних продуктів.

Список використаних джерел:

1. Гроші та кредит : [підручник] / [М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.] ; за заг. ред. М.І. Савлука. – К. : КНЕУ, 2001. – 602 с.
2. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
3. Алексєрова Ю.В. Кредитне забезпечення відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук / Ю.В. Алексєрова. – К., 2008. – 17 с.
4. Голуб О.Ю. Кредитне забезпечення як джерело фінансування суб'єктів господарювання / О.Ю. Голуб // Економіка розвитку. – 2010. – № 3 (55).
5. Гончарук Я.М. Фінансово-кредитне забезпечення агропромислового комплексу регіону та основні напрямки підвищення його ефективності : автореф. дис. ... канд. екон. наук / Я.М. Гончарук. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2008. – 22 с.
6. Кудінов А.С. Кредитне обслуговування сільськогосподарських кооперативів : автореф. дис. ... канд. екон. наук / А.С. Кудінов. – К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки» Української академії аграрних наук, 2007. – 18 с.
7. Дзюблюк О.В. Банки і підприємства: кредитні аспекти взаємодії в умовах ринкової трансформації економіки : [монографія] / О.В. Дзюблюк, О.Л. Малахова. – Тернопіль : Вектор, 2008. – 324 с.
8. Банківська енциклопедія / за ред. А.М. Мороза. – К. : Ельтон, 1993. – 333 с.
9. Гуцал І.С. Функціонування кредитного механізму в Україні в перехідний до ринку період / І.С. Гуцал. – Тернопіль : Збруч, 1999. – 312 с.
10. Организация и планирование кредита : [учебник] / под ред. О.И. Лаврушина. – М. : Финансы и статистика, 1991. – 336 с.
11. Банківська справа : [навч. посібник] / за ред. Р.І. Тиркало. – Тернопіль : Економічна думка, 2000. – 219 с.
12. Фінансовий словник / [А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко]. – 2-ге вид., випр. і доп. – Львів : Центр Європи, 1997. – 576 с.
13. Малахова О.Л. Банківська система у механізмі кредитного забезпечення підприємницької діяльності / О.Л. Малахова. – Тернопіль, 2004. – 274 с.

Аннотация. В статье исследованы сущность кредитных отношений, кредитного обеспечения предпринимательской деятельности и проблемы взаимодействия банковских учреждений с субъектами предпринимательской деятельности. Рассмотрены научно-методические подходы к поиску путей совершенствования кредитных взаимоотношений между банками и предприятиями, что в результате обеспечит непрерывность воспроизводственного процесса и экономического роста.

Ключевые слова: банковское учреждение, кредитные отношения, кредитные операции, кредитное обеспечение предпринимательской деятельности, кредитный механизм, механизм кредитного обеспечения предпринимательской деятельности.

Summary. Researched in the article essence credit relations, credit support entrepreneurship, problems of interaction between banks with the entrepreneurs. The scientific and methodological approaches to finding ways to improve the credit relationship between banks and enterprises that will ensure continuity of the reproduction process and economic growth.

Key words: banking institution, credit relations, credit, credit for entrepreneurial activity, credit mechanism, mechanism of credit support entrepreneurship.